

О. В. Баб'як,
к. мед. н., доцент, доцент кафедри медико-профілактичних дисциплін
та лабораторної діагностики, Комунальний заклад вищої освіти
"Рівненська медична академія" Рівненської обласної ради
ORCID ID: <https://orcid.org/0000-0003-1934-0075>

DOI: 10.32702/2306-6814.2023.11.148

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ ПРОЦЕСАМИ ПРОФІЛАКТИКИ ТА РЕАБІЛІТАЦІЇ В ПЕРІОД ВОЄННОГО СТАНУ

О. Babiak,
PhD in Medical Sciences, Associate Professor, Associate Professor of the Department of Medical and Preventive Disciplines
and Laboratory Diagnostics, Communal institution of higher education "Rivne Medical Academy" Rivne Regional Council

STATE MANAGEMENT OF PROCESSES OF PREVENTION AND REHABILITATION DURING THE PERIOD OF MARTIAL LAW

В статті визначено, що під час військових дій, значна кількість організаційної, управлінської роботи в сфері медичного забезпечення і, сфері профілактики та реабілітації захворювань по-кладається на МОУ.

Визначено, що Центри медичної реабілітації та санаторного лікування, які знаходяться в підпорядкуванні МОУ надають широкі можливості військовослужбовцям, іншим пільговим категоріям громадян діяльність яких пов'язана із захистом України, отримати широкий комплекс послуг з профілактики та реабілітації захворювань в санаторіях Медичних Сил України.

Питання санаторно-курортного лікування та інші аспекти профілактики та реабілітації військовослужбовців регулюються кількома законодавчими актами. В створенні умов для попередження поширення інфекцій, профілактики захворювань, провідну роль відіграє ДСНС. Її діяльність базується на Кодексі цивільного захисту України. ДСНС та представництва міжнародних організацій, в своїй діяльності спираються на Женевську Конвенцію.

It was determined that during military operations, a significant amount of organizational and managerial work in the field of medical support, including the field of disease prevention and rehabilitation, is entrusted to the Ministry of Defense of Ukraine.

In accordance with the Law of Ukraine "On the Armed Forces of Ukraine", the Medical Forces are part of the separate branches of the Armed Forces of Ukraine. Despite the large list of serious tasks to ensure the functioning of the personnel of the Armed Forces of Ukraine, the Medical Forces of Ukraine also perform the functions of prevention and rehabilitation of sick servicemen.

Centers for medical rehabilitation and sanatorium treatment under the Ministry of Defense of Ukraine: Center for medical rehabilitation and sanatorium treatment "Pushka-Vodytsia", Center for medical rehabilitation and sanatorium treatment "Truskavetskyi", Center for medical rehabilitation and sanatorium treatment "Khmelnyk" specialize in various types of diseases, which provides wide opportunities to military personnel and other privileged categories of citizens whose activities are related to the defense of Ukraine, to receive a wide range of services for the prevention and rehabilitation of diseases in sanatoriums of the Medical Forces of Ukraine.

The issues of sanatorium-resort treatment and other aspects of prevention and rehabilitation of military personnel are regulated by several legislative acts. The most important for this area are the Law of Ukraine "On Social and Legal Protection of Servicemen and Members of Their Families", the Law of Ukraine "On the Armed Forces of Ukraine", the Law of Ukraine "On the Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection", the Law of Ukraine "On the Defense of Ukraine", Law of Ukraine "On the National Guard of Ukraine".

The State Service of Ukraine for Emergency Situations plays a leading role in creating conditions for preventing the spread of infections, prevention of diseases, liquidation of the consequences of military operations, emergency situations. Its activities are based on the Civil Protection Code of Ukraine.

Ключові слова: державне управління, процеси, профілактика, реабілітація, законодавство, воєнний стан.

Key words: public administration, processes, prevention, rehabilitation, legislation, martial law.

ПОСТАНОВКА ПРОБЛЕМИ

Під час військових дій на території України, одним з наймасштабніших та найважливіших завдань, що стоять перед органами державного управління є забезпечення життя людей, як військових, так і цивільного населення, надання доступу до медичних послуг в умовах бойових дій, організація доступу великої кількості громадян до послуг профілактики та реабілітації захворювань, забезпечення якості цих послуг на рівні, що є більш високим у порівнянні з мирним часом та забезпечення виконання санітарних норм та протиепідеміологічних заходів. Якщо у період мирного часу основні функції в системі охорони здоров'я виконує Міністерство охорони здоров'я України, то під час військових дій, значна кількість організаційної, управлінської роботи в сфері медичного забезпечення і, в тому числі, сфері профілактики та реабілітації захворювань покладається на Міністерство оборони України. З метою активної роботи з питань медичного забезпечення учасників військових дій та цивільного населення під час війни створено Командування Медичних сил Збройних Сил України. Ця структура Збройних сил України концентрує в собі всі напрями медичної діяльності під час військових дій.

АНАЛІЗ ОСТАННІХ ДОСЛІДЖЕНЬ ТА ПУБЛІКАЦІЙ

Вітчизняними авторами проведена велика робота в дослідженні проблем державного управління охороною здоров'я. В той же час, організація медичної допомоги, профілактики та реабілітації, надання екстреної гуманітарної допомоги цивільному населенню під час бойових дій не знаходилося в центрі досліджень вітчизняних науковців. В цьому контексті доцільно навести дослідження Вівсянника О.М., який в монографії "Значення та функції міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я" [1, 2, 3] проаналізував напрями співпраці Міністерства охорони здоров'я з різними міжнародними організаціями, в тому числі і з НАТО. В центрі цього дослідження була підготовка фельдшерів для бойових одиниць армії Ук-

раїни. Автором було проаналізовано напрями співпраці Міністерства оборони України з НАТО в оборонній сфері у світлі рішень Уельського саміту НАТО. Серед основних напрямів співпраці було визначено такі як: воєнно-політичний діалог, досягнення максимального рівня взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО та нарощування спільних спроможностей, оборонно-технічне співробітництво, забезпечення внеску у міжнародну безпеку. В межах другого напрямку співпраці України та НАТО "Досягнення максимального рівня взаємосумісності Збройних Сил України з НАТО та нарощування спільних спроможностей" було визначено напрями підготовки медичних кадрів для армії за методикою НАТО. Ці напрями було проаналізовано автором.

Окремою мірою організаційні та управлінські проблеми діяльності ЗСУ біло проаналізовано в монографії проф. Сазонця О.М. та проф. Валіулліної З.В. "Економіка оборонно-промислового комплексу України в контексті міжнародного співробітництва". В цій та інших роботах авторів було розглянуто аналіз трансформації воєнних економік країн в умовах глобалізації, політика міжнародної співпраці України в сфері військового співробітництва, науково-технічний та інформаційний потенціал оборонно-промислового комплексу України. Проаналізовані авторками проблеми містять в собі і питання медичного забезпечення військовослужбовців [4, 5].

Останнім часом актуалізуються питання волонтерської діяльності та діяльності міжнародних організацій, які надають суттєву допомогу як військовослужбовцям, так і цивільному населенню в зонах проведення конфліктів. Такі питання було проаналізовано в працях Сазонця І.Л. [6]

Аналогічні питання військово-гуманітарної допомоги вирішують окремі міжнародні організації, наприклад Міжнародний Червоний Хрест, "Лікарі без кордонів" та ін. Діяльність цих та інших організацій в Україні, їх нейтральна політика в зонах бойових дій, конкретні механізми організації роботи було проаналізовано в монографії проф. Зими І.Я. "Механізми інституційної транс-

формації державного управління охороною здоров'я" та інших його працях. Крім того в монографії визначена важливість співпраці з НАТО в процесі реалізації такої функції Міністерства охорони здоров'я як: "Розробка та реалізація стратегії і тактики розвитку охорони здоров'я в державі" [7, 8].

Не дивлячись на наявність певних напрацювань фахівцями в сфері державного управління військовою медициною, аналізу організаційних аспектів надання медичної допомоги під час військових дій, проблеми вдосконалення системи профілактики захворювань, а особливо реабілітації хворих, поранених не досліджувалися вітчизняними вторами повною мірою.

МЕТА СТАТТІ

Саме тому метою статті обрано дослідження державного управління процесами профілактики та реабілітації в період воєнного стану. В дослідженні поставлено за мету дослідити роль Командування Збройних Сил України, як державного медичного органу у складі ЗСУ, який безпосередньо відповідає за надання медичних послуг під час проведення бойових дій та проаналізувати законодавчо-нормативну базу здійснення профілактики та реабілітації під час воєнного стану в Україні.

ВИКЛАД ОСНОВНОГО МАТЕРІАЛУ

Під час проведення військових дій в Україні найважливіші питання в системі надання медичних послуг військовослужбовцям, питання профілактики та поширення захворювань, реабілітації поранених вирішує Командування Медичних сил Збройних Сил України. Основними завданнями Командування Медичних сил Збройних Сил України є:

1. Виконання заходів медичного забезпечення, спрямованих на досягнення та підтримання рівня готовності, необхідного для виконання завдань ЗСУ;
2. Організація планування, застосування, підготовки та управління військовими частинами, закладами, установами, безпосередньо підпорядкованими Командуванню Медичних сил;
3. Формування єдиного інформаційного простору Медичних сил ЗСУ, інших складових сил оборони;
4. Забезпечення реалізації державної політики щодо охорони здоров'я особового складу ЗСУ, медичного та санаторно-курортного забезпечення військовослужбовців, членів їх сімей, та інших категорій громадян, яким законодавством України надано право користуватися закладами охорони здоров'я ЗСУ [9].

У відповідності до Закону України "Про Збройні Сили України" до окремих родів військ Збройних сил України відносяться Медичні сили. Не дивлячись на великий перелік серйозних завдань по забезпеченню функціонування кадрового складу Збройних Сил України, Медичні Сили України виконують функції з профілактики та реабілітації хворих військовослужбовців. До структури Збройних Сил України входять: Медична служба видів Збройних Сил України, Військово-медичні клінічні центри та госпіталі Міністерства оборони України, Центри медичної реабілітації та санаторного лікування, Військово-лікарські комісії, окремі автосанітарні

роти, медичні склади, Служба превентивної медицини МОУ, військові мобільні госпіталі, медичні служби військових частин, кораблів, вищих військових навчальних закладів, медичні роти, медичні пункти, Українська військово-медична академія та кафедри медицини катастроф і військової медицини, Навчальний центр тактичної медицини [9].

В складі Медичних Сил Збройних Сил України існують три Центри медичної реабілітації та санаторного лікування: Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Пуща-Водиця" (в/ч А1931, м. Київ), Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Трускавецький" (в/ч А1700, м. Трускавець), Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Хмельник" (в/ч А1168, м. Хмельник).

Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Пуща-Водиця" має наступні показання для лікування, профілактики та реабілітації: захворювання серцево-судинної системи, нервової системи, системи опору та руху, реабілітація пацієнтів та рекреантів після інфаркту міокарду, інсульту, травм голови, хребта, верхніх та нижніх кінцівок та посттравматичного стресового розладу. Також Центр проводить загальнооздоровчі послуги. Центр медичної реабілітації та санаторного лікування "Трускавецький" — це санаторно-курортний заклад, призначений для лікування і реабілітації захворювань: нирок і сечовивідних шляхів; порушення обміну речовин (кристалурії) печінки і жовчєвивідних шляхів; підшлункової залози, кишечника; шлунку і дванадцятипалої кишки; ендокринних захворювань (цукровий діабет 1—2 типу). Показаннями для лікування у Центрі медичної реабілітації й санаторного лікування "Хмельник" є захворювання опорно-рухової системи, захворювання периферичної та нервової системи, хвороби системи кровообігу, хвороби шкіри, хвороби ендокринної системи та обміну речовин, гінекологічні захворювання [9].

Як можна побачити, три Центри медичної реабілітації та санаторного лікування: Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Пуща-Водиця", Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Трускавецький", Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Хмельник" спеціалізуються на різних видах захворювань, що надає широкі можливості військовослужбовцям, іншим пільговим категоріям громадян діяльність яких пов'язана із захистом України, отримати широкий комплекс послуг з профілактики та реабілітації захворювань в санаторіях Медичних Сил України.

Питання санаторно-курортного лікування та інші аспекти профілактики та реабілітації військовослужбовців регулюються кількома законодавчими актами. Найбільш важливим для цієї сфери є Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей". Дія цього Закону спрямована на визначення основних питань соціального захисту військовослужбовців, тлумачення законодавства про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, визначення гарантій соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, заборони обмежень прав військовослужбовців, сфера дії та механізм забезпечення виконання законодавства щодо

соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей. Особливо детально в Законі прописано права військовослужбовців. До прав військовослужбовців, що гарантуються законом віднесено: забезпечення громадянських прав і свобод військовослужбовців, реалізація військовослужбовцями права на свободу світогляду і віросповідання, недоторканність військовослужбовця, основні права військовослужбовців, пов'язані з проходженням служби, право військовослужбовців на вибір місця проживання і виїзд за кордон, грошове забезпечення військовослужбовців, продовольче, речове та інше забезпечення військовослужбовців, службовий час і час відпочинку військовослужбовців, право військовослужбовців на відпустки, забезпечення військовослужбовців та членів їх сімей жилими приміщеннями, право військовослужбовців та членів їх сімей на освіту, пенсійне забезпечення і допомога.

Окремо необхідно проаналізувати закріплене в законодавстві право військовослужбовців на охорону здоров'я та медичну допомогу. У відповідності до положень цього Закону регламентуються права військовослужбовців, що пов'язані із профілактикою захворювань та реабілітацією, відновленням життєвих функцій організму у разі поранення. Під час військової служби у відповідності до Закону повинні виконуватися наступні умови в сфері охорони здоров'я військовослужбовця:

- створення сприятливих санітарно-гігієнічних умов проходження служби;

- врахування екологічної складової проходження служби;

- збереження та зміцнення здоров'я під час служби, зокрема, під час бойової підготовки, використання техніки, новітніх видів озброєння, проведення всіх видів робіт;

- безоплатні щорічні медичні огляди та лікувально-профілактичні заходи, безоплатна медична допомога у госпіталах та інших військово-медичних установах;

- можливість проходження лікувально-профілактичних оглядів, процедур, комісій можлива також у державних та комунальних закладах охорони здоров'я;

- військовослужбовцям, що відносяться до пільгової категорії постраждалих від Чорнобильської катастрофи, також надається відповідне санаторно-курортне лікування, медична допомога, відпустки відповідно до законодавства;

- безоплатна психологічна допомога, що надається безпосередньо у військових частинах, госпіталах, за місцем проживання;

- безоплатна психологічна допомога, що надається безпосередньо у військових частинах, госпіталах, за місцем проживання для членів сімей військовослужбовців, членів сімей загиблих та ветеранів;

- можливість медико-психологічної реабілітації та лікування військовослужбовців у лікувальних закладах за кордоном;

- можливість отримання медичної допомоги у військово-медичних закладах членів сімей військовослужбовців;

- можливість отримання медичної допомоги у медичних закладах Міністерства оборони України членів сімей військовослужбовців та звільнених в запас, військових

інвалідів, зниклих безвісті, померлих або загиблих, осіб, що постраждали у полоні;

- санаторно-курортне лікування, відпочинок в пансіонатах, будинках відпочинку, санаторіях, туристичних базах Міністерства оборони України для військовослужбовців та членів їх сімей;

- можливість безоплатного продовження лікування, реабілітації військовослужбовця в санаторно-курортних закладах для продовження лікування після госпіталю, в тому числі і з урахуванням можливості оплати особи, що супроводжує хворого, але без оплати для неї лікування;

- безоплатне санаторно-курортне лікування для військовослужбовців, що проходять строкову службу за наявності медичної доцільності та відповідних висновків;

- позачергове отримання путівок до санаторно-курортних закладів Міністерства оборони України для військовослужбовців, які мають захворювання, пов'язане з наслідками військової служби;

- першочергове отримання санаторно-курортного лікування особам, зайнятих на шкідливих роботах, якщо вони є особами з інвалідністю внаслідок бойових дій;

- забезпечення путівками з метою санаторно-курортного лікування пенсіонерів військовослужбовців, які визнані інвалідами I та II групи;

- обстеження та лікування у військових медичних закладах осіб, що звільнені з військової служби внаслідок захворювання, що пов'язано зі службою, а також члени їх сімей відбувається і порядку, який встановлено Міністерством оборони України [10].

Окремо необхідно відзначити, що жінки-військовослужбовці мають не тільки всі пільги як військовослужбовці, але й користуються всіма пільгами з питань соціального захисту жінок, охорони дитинства та материнства.

Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту" регулює важливі аспекти соціального захисту ветеранів війни. Слід визначити до ветеранів війни Законом віднесено широке коло учасників бойових дій та окремих категорій осіб, що мають відношення до бойових дій у різні етапи історії України. Сучасні бойові дії на території України також знайшли своє відображення в положеннях Закону. Військовослужбовці, які приймали участь у бойових діях АТО та ООС отримали статус ветеранів війни та гарантії соціального захисту. В цьому Законі сформульовано основні підходи в реалізації державної політики по відношенню до ветеранів війни та учасників бойових дій, створено комплексний підхід до системи соціального захисту ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України. Ветеранам війни відповідно до Закону надається цілий низка пільг. Серед пільг, що мають характер профілактики та реабілітації захворювань для ветеранів, учасників, інвалідів війни можна визначити наступні:

- 1) безплатне одержання ліків, лікарських засобів, імунобіологічних препаратів та виробів медичного призначення за рецептами лікарів;

- 2) першочергове безплатне зубопротезування (за винятком протезування з дорогоцінних металів);

3) безоплатне забезпечення санаторно-курортним лікуванням або одержання компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування. Порядок надання путівок, розмір та порядок виплати компенсації вартості самостійного санаторно-курортного лікування визначаються Кабінетом Міністрів України;

4) користування при виході на пенсію (незалежно від часу виходу на пенсію) чи зміні місця роботи поліклініками та госпіталями, до яких вони були прикріплені за попереднім місцем роботи;

5) щорічне медичне обстеження і диспансеризація із залученням необхідних спеціалістів;

6) першочергове обслуговування в лікувально-профілактичних закладах, аптеках та першочергова госпіталізація [11];

Необхідно визначити, що пільги які встановлюються для ветеранів, учасників та інвалідів війни є диференційованими. Найбільш значними у грошовому еквіваленті пільги мають особи, що отримали інвалідність під час перебування на службі. Значна кількість пільг встановлена для всіх категорій ветеранів та членів їх сімей — це пільги в сфері комунального господарства, транспорту, зв'язку, побутового обслуговування населення, надання державних та муніципальних послуг, освіти самих ветеранів та освіти членів їх сімей. Велике значення має також соціальна підтримка ветеранів в грошовій формі, яка надає можливість повноцінного харчування, отримання додаткових лікувально-оздоровчих послуг та проходження додаткових процедур реабілітації.

Важливі питання соціального захисту військовослужбовців регламентує Закон України "Про оборону України". В цьому Законі визначено засади оборони України та підготовки держави до оборони, повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, обов'язки посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони. Крім цього в Законі в надано загальне трактування територіальна оборона та цивільного захисту та визначено юридичну основу відповідальності за порушення законодавства про оборону України.

Відповідно до статті 9 Закону України "Про оборону України" Кабінет Міністрів України "забезпечує реалізацію права на соціально-економічний захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки" [12].

Відповідно до статті 9 Закону України "Про оборону України" Рада міністрів Автономної Республіки Крим, місцеві державні адміністрації у сфері оборони також "реалізують право на соціально-економічний та соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або потрапили

в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки" [12]. Таким чином, створено управлінську вертикаль надання соціального захисту особам, що приймають активну участь у обороні країни та для членів їх сімей.

Окремі положення соціального захисту, медичного забезпечення осіб, які приймають участь у обороні країни регламентуються Законом України "Про Національну гвардію України". Відповідно до цього Закону, особливості діяльності Національної Гвардії є її діяльність в зоні пандемій, панзоотій та попередження поширення цих негативних явищ і усунення наслідків цього поширення [13]. Питання профілактики, реабілітації та лікування бійців Національної Гвардії регламентуються у відповідності до Закону України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей". Однак, існують особливості організації лікування та реабілітації бійців Національної Гвардії, які пов'язані з її відомчою приналежністю. Зокрема, бійцям Національної Гвардії України надається безоплатне медичне забезпечення в лікувально-профілактичних закладах Національної гвардії України та Міністерства внутрішніх справ України. Крім того, лікарняними установами міністерства внутрішніх справ України здійснюється медико-санітарний контроль в частинах Національної Гвардії.

Ще одна особливість забезпечення військовослужбовців Національної Гвардії медичними послугами зумовлена їх діяльністю із захисту об'єктів критичної інфраструктури та атомної енергетики. На військовослужбовців поширюються гарантії соціального захисту та компенсації, передбачені для працівників об'єктів атомного комплексу країни у відповідності до Закону України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку" [14].

Під час військових дій велике значення для профілактики та реабілітації громадян мають положення Женевської Конвенції, або її окремого документа "Конвенція про захист цивільного населення під час війни". Ця Конвенція була прийнята 12.08.1949 р. та набрала чинності 21.10.1950 р. Дата ратифікації Українською РСР — 03.07.1954 р. і дата набрання чинності для України — 03.01.1955 р. Конвенція регулює широке коло питань поведінки із цивільним населенням під час військових дій, зокрема в сфері створення сприятливих умов санітарії та гігієни, недопущення поширення інфекційних захворювань, надання доступу цивільним особам до медичного обслуговування та ін. [15].

В цілому Конвенція регламентує такі напрями організації життя та побуту цивільного населення під час війни як: загальний захист населення від наслідків війни, статус осіб, які перебувають під захистом, та поведінка з ними, перебування громадян-іноземців на території однієї зі сторін конфлікту, організація життєзабезпечення на окупованих територіях, правила, що стосуються поведінки з інтернованими, зокрема, гігієна та медична допомога.

Одним з основних положень Конвенції, яка сприяє нерозповсюдженню захворювань під час військових дій є створення є створення санітарних та безпечних зон для цивільного населення (стаття 14). В Конвенції пропонується проект Угоди стосовно санітарних та безпеч-

них зон і місцевостей (додаток 1 до Конвенції). В цій Угоді пропонується визначити умови визначення географічного місцезнаходження такої зони. Під час визначення її місця важливими є такі критерії як: безпекова складова, можливість прийому великої кількості людей на проживання, невелика кількість місцевого населення в зоні, можливість чіткого визначення її кордонів, наявність ліній комунікацій з іншими територіями країни та з іншими країнами.

Стаття 17 Конвенції наголошує на необхідності разом з іншими гуманітарними можливостями для місцевого населення, забезпечити евакуацію хворих до безпечних місць, де їм може бути надання медичної допомоги та забезпечити доступ до хворих медичних працівників, медичного обладнання та ліків. Оскільки лікування відбувається здебільшого в лікарнях, то в статті 18 Конвенції визначено статус цивільних лікарень, наголошено про неможливість нападу на цивільні лікарні з боку військових формувань, необхідність створення можливості забезпечення цивільних лікарень в зоні конфлікту необхідними ліками та обладнанням, недоторканності медичних працівників. Крім того, нові лікарні, що будуються та вводяться в експлуатацію повинні бути визнані окупаційною стороною. Окупаційна сторона повинна на основі співпраці з місцевими органами державної влади проводити профілактику хвороб населення, проводити санітарно-епідеміологічні заходи, підтримувати на захопленій території задовільний санітарний стан (стаття 56). Окупаційна влада повинна забезпечувати доступ обслуговуючого персоналу, який підтримує життєдіяльність цивільних лікарень (стаття 20).

Окремо в Конвенції визначено важливість недоторканності вантажів, що перевозять медичне обладнання, препарати, або евакуюють хворих, інвалідів, породілля. Це стосується як наземного автомобільного або залізничного транспорту, так і морських суден (стаття 21). Окремо визначено, що у зв'язку з великою небезпекою пересування авіаційним транспортом під час війни, користування ним для цивільних осіб заборонено, водночас, при медичній необхідності авіація може використовуватися з медичними цілями для цивільного населення. Існують окремі застереження на її використання, наприклад, пізнавальні знаки, досмотри (стаття 22). Важливою умовою забезпечення ліками цивільного населення на окупованих територіях та територіях, де проводяться військові дії є їх забезпечення шляхом поштової відправки. Тому в статті 23 конвенції передбачається необхідність вільного проходження поштових доставок з ліками, інших медичних, гуманітарних вантажів (продукти харчування, одяг, дитячі товари) в зоні бойових дій. Доставка такої пошти може проводитися на основі додаткових умов, які узгоджуються сторонами конфлікту.

В Конвенції пропонується рекомендації для виїзду громадян-іноземців із зони бойових дій. В організації такого виїзду та його оплата повинна відбуватися тією країною до якої від'їжджають іноземці. Під час подорожі для іноземних громадян повинні бути створені сприятливі умови щодо безпеки, гігієни здоров'я та харчування (стаття 36).

Окремим важливим питанням існування цивільного населення під час війни є евакуація. В статті 49 Конвенції

зазначено, що окупаційна держава може евакуювати під час військових дій частину мирного населення з небезпечних територій, але, якщо цьому населенню загороджує реальна небезпека. Після закінчення військових дій, таке населення має бути повернене на попереднє місце проживання. Під час перебування цивільного населення в зоні евакуації, для нього мають бути створені сприятливі умови з погляду санітарії, здоров'я, безпеки та харчування.

Окрема проблема під час військових дій — організації дій щодо поводження з інтернованими особами. Для інтернованих осіб також необхідно створити умови для профілактики хвороб. Відповідно до статті 92 Конвенції для інтернованих осіб створюються спеціальні лазарети з окремими палатами для хворих на інфекційні хвороби. Також інтерновані особи мають можливість при нагоді користуватися стаціонарними медичними закладами з метою лікування. Медична допомога для інтернованих повинна надаватися отримання медичних послуг безкоштовно. Раз на місяць інтерновані особи проходять безкоштовний медичний огляд, який проводиться з метою профілактики захворювань, виявлення захворювання на ранній стадії, недопущення поширення інфекційних захворювань. Раз на рік інтерновані особи повинні проходити флюорографію [15].

Під час військових дій велике значення набуває медико-психологічна реабілітація. У відповідності до Кодексу цивільного захисту України "медико-психологічна реабілітація — комплекс лікувально-профілактичних, реабілітаційних та оздоровчих заходів, спрямованих на відновлення психофізіологічних функцій, оптимальної працездатності, соціальної активності рятувальників аварійно-рятувальних служб (формувань), осіб, залучених до виконання аварійно-рятувальних робіт у разі виникнення надзвичайної ситуації, а також постраждалих внаслідок такої надзвичайної ситуації, передусім неповнолітніх осіб" [16].

В Кодексі цивільного захисту України визначено три групи осіб, які безкоштовно надаються послуги медико-психологічної реабілітації. Перша група осіб — це безпосередньо працівники служб надзвичайних ситуацій та медицини катастроф. Видатки на їх реабілітацію компенсуються за рахунок коштів, що виділяються на утримання таких служб або за рахунок підприємств та організацій — суб'єктів господарювання. Друга група осіб, яким надаються безкоштовні послуги медико-психологічної реабілітації — це постраждалі внаслідок надзвичайної ситуації та особи, які залучалися до проведення робіт з усунення наслідків надзвичайних ситуацій. Для цих категорій видатки на реабілітацію компенсуються за рахунок державних коштів, що спрямовані на усунення наслідків надзвичайних ситуацій. Третя група осіб, якій надіються безкоштовні послуги медико-психологічної реабілітації — неповнолітні особи, що постраждали у надзвичайній ситуації, а також неповнолітні у яких внаслідок надзвичайної ситуації загинули батьки або один з батьків. Для цієї категорії постраждалих компенсація витрат на медико-психологічну реабілітацію відбувається за рахунок коштів державного бюджету, місцевих бюджетів, коштів підприємств та організацій — суб'єктів господарювання та інших джерел.

Таблиця 1. Законодавчо-інституційне забезпечення процесу профілактики та реабілітації у період військового стану

Законодавчі та нормативні документи	Основні сфери регулювання	Регулювання сегменту профілактики та реабілітації
Закон України «Про Збройні Сили України»	Визначає основні функції, склад Збройних Сил України, правові засади організації ЗСУ, напрями діяльності, особливості дислокації, структуру управління та підходи до управління ЗСУ	До структури ЗСУ входять: Медична служба видів ЗСУ, Військово-медичні клінічні центри та госпіталі МОУ, Центри медичної реабілітації та санаторного лікування, Військово-лікарські комісії, окремі автосанітарні роти, медичні склади, Служба превентивної медицини МОУ, військові мобільні госпіталі, медичні служби військових частин, кораблів, вищих військових навчальних закладів, медичні роти, медичні пункти, Українська військово-медична академія та кафедри медицини катастроф і військової медицини, Навчальний центр тактичної медицини.
Закон України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей»	Визначення основних питань соціального захисту військовослужбовців, тлумачення законодавства про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей, визначення гарантій соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей, заборони обмежень прав військовослужбовців, сфера дії та механізм забезпечення виконання законодавства щодо соціального і правового захисту військовослужбовців та членів їх сімей	У відповідності до положень цього Закону регламентуються права військовослужбовців, що пов'язані із профілактикою захворювань та реабілітацією, відновленням життєвих функцій організму у разі поранення. Під час військової служби у відповідності до Закону повинні виконуватися умови в сфері охорони здоров'я військовослужбовця, що стосуються великого кола питань профілактики захворювань та реабілітації після поранення
Закон України «Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту»	Сформульовано основні підходи в реалізації державної політики по відношенню до ветеранів війни та учасників бойових дій, створено комплексний підхід до системи соціального захисту ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) ветеранів війни, членів сімей загиблих (померлих) Захисників та Захисниць України.	Ветеранам війни відповідно до Закону надається ціла низка пільг. Серед пільг, що мають характер профілактики та реабілітації захворювань для ветеранів, учасників, інвалідів війни можна визначити безоплатне лікування та отримання необхідних ліків
Закон України «Про оборону України»	Визначено засади оборони України та підготовки держави до оборони, повноваження органів державної влади, основні функції та завдання органів військового управління, місцевих державних адміністрацій, органів місцевого самоврядування, підприємств, установ і організацій, обов'язки посадових осіб, права та обов'язки громадян України у сфері оборони.	Визначено, що місцеві державні адміністрації у сфері оборони також «реалізують право на соціально-економічний та соціально-правовий захист військовослужбовців та осіб, звільнених у запас або у відставку, членів їх сімей, а також членів сімей військовослужбовців, які загинули (померли), пропали безвісти, стали особами з інвалідністю під час проходження військової служби або потрапили в полон у ході бойових дій (війни) чи під час участі в міжнародних операціях з підтримання миру і безпеки»
Закон України «Про Національну гвардію України»	Визначає основні функції, склад Національної гвардії, правові засади організації Національної Гвардії, напрями діяльності, особливості дислокації, структуру управління та підходи до управління Національною Гвардією	Визначено, що особливості діяльності Національної Гвардії є її діяльність в зоні пандемій, панзоотій та попередження поширення цих негативних явищ і усунення наслідків цього поширення. Питання профілактики, реабілітації та лікування бійців Національної Гвардії регламентуються у відповідності до Закону України «Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей».
Женевська Конвенція «Конвенція про захист цивільного населення під час війни»	Конвенція регламентує такі напрями організації життя та побуту цивільного населення під час війни як: загальний захист населення від наслідків війни, статус осіб, які перебувають під захистом, та поведінка з ними, перебування громадян-іноземців на території однієї зі сторін конфлікту, організація життєзабезпечення на окупованих територіях, правила, що стосуються поведінки з інтернованими	Конвенція регулює широке коло питань поведінки із цивільним населенням під час військових дій, зокрема в сфері створення сприятливих умов санітарії та гігієни, недопущення поширення інфекційних захворювань, надання доступу цивільним особам до медичного обслуговування та ін
Кодекс цивільного захисту України	Регулює державну діяльність щодо захисту населення, територій, природного середовища, майна від надзвичайних ситуацій.	В Кодексі визначено три групи осіб, які безкоштовно надаються послуги медико-психологічної реабілітації. Перша група осіб – це безпосередньо працівники служб надзвичайних ситуацій та медицини катастроф. Друга - це постраждалі внаслідок надзвичайної ситуації та особи, які залучалися до проведення робіт з усунення наслідків надзвичайних ситуацій. Третя - неповнолітні особи, що постраждали у надзвичайній ситуації, а також неповнолітні у яких внаслідок надзвичайної ситуації загинули батьки або один з батьків.

Джерело: складено автором.

Окремі напрями боротьби з інфекційними захворюваннями, епідеміями, панзоотіями регламентуються не тільки Міністерством охорони здоров'я України, але й Державною службою України з надзвичайних ситуацій на основі правових положень Кодексу цивільного захисту України. Відповідно до цього Кодексу сили ДСНС працюють в зонах пандемій, панзоотій та попереджають поширення цих негативних явищ і усувають наслідки цього поширення.

Є доцільним систематизувати підходи до законодавчо-інституційного забезпечення процесу регулювання профілактики та реабілітації в умовах військового часу наступним чином (таблиця 1).

ВИСНОВКИ

Якщо у період мирного часу основні функції в системі охорони здоров'я виконує Міністерство охорони здоров'я України, то під час військових дій, значна кількість організаційної, управлінської роботи в сфері медичного забезпечення і, в тому числі, сфері профілактики та реабілітації захворювань покладається на Міністерство оборони України. З метою активної роботи з питань медичного забезпечення учасників військових дій та цивільного населення під час війни створено Командування Медичних сил Збройних Сил України.

У відповідності до Закону України "Про Збройні Сили України" до окремих родів військ Збройних сил України відносяться Медичні сили. Не дивлячись на великий перелік серйозних завдань по забезпеченню функціонування кадрового складу Збройних Сил України, Медичні Сили України виконують також функції з профілактики та реабілітації хворих військовослужбовців.

Центри медичної реабілітації та санаторного лікування, які знаходяться в підпорядкуванні Міністерства оборони України: Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Пуца-Водиця", Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Трускавецький", Центр медичної реабілітації й санаторного лікування "Хмельник" спеціалізуються на різних видах захворювань, що надає широкі можливості військовослужбовцям, іншим пільговим категоріям громадян діяльність яких пов'язана із захистом України, отримати широкий комплекс послуг з профілактики та реабілітації захворювань в санаторіях Медичних Сил України.

Питання санаторно-курортного лікування та інші аспекти профілактики та реабілітації військовослужбовців регулюються кількома законодавчими актами. Найбільш важливими для цієї сфери є Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей", Закон України "Про Збройні Сили України", Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту", Закон України "Про оборону України", Закон України "Про Національну гвардію України".

В створенні умов для попередження поширення інфекцій, профілактики захворювань, ліквідації наслідків військових дій, надзвичайних ситуацій провідну роль відіграє Державна служба України з надзвичайних ситуацій. Її діяльність базується на Кодексі цивільного захисту України. Державна служба України з надзвичайних ситуацій та представництва міжнародних організацій, які проводять роботи в зонах бойових дій

в своїй діяльності також спираються на міжнародні норми, серед яких особливу роль відіграє Женевська Конвенція "Конвенція про захист цивільного населення під час війни".

Література:

1. Вівсяник О.М. Значення та функції міжнародних організацій в інституційній системі державного регулювання охорони здоров'я. Монографія Рівне: Волин. обереги, 2022. 212 с.
2. Iryna Mykolalets, Valentyn Piontkovskyi, Myroslava Kokoshko, Olena Babyak, Oleh Vivsnyanyk. Modern state policy in the healthcare sector. Lex Humana. URL: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2476/3451> (дата звернення: 30.04.2022 р.).
3. Вівсяник О.М., Сазонець І.Л. Забезпечення національної безпеки на основі співпраці з НАТО та нові форми підготовки військових медиків. Реформування процесів публічного управління в сфері освіти та науки України у глобалізаційному та інформаційному суспільстві: матеріали III міжнародної науково-практичної конференції (29 жовтня 2021 року) / за заг. ред. О.І. Пархоменко-Куцевіл. Переяслав, 2021. С. 43—52.
4. Економіка оборонно-промислового комплексу України в контексті міжнародного співробітництва / Сазонець О.М., Жемба А.Й., Валіулліна З.В., Захарова Д.С. Рівне: НУВГП, 2016. 118 с.
5. Сазонець О.М. Втілення доктрини К. Клаузевіца у функціонуванні воєнно-економічної системи Європейського Союзу. Інвестиції: практика та досвід. 2017. № 19. С. 5—7.
6. Тесленко Т.В., Сазонець І.Л. Феномен волонтерства в Україні та вплив на його розвиток міжнародних організацій. Теоретико-прикладні аспекти розвитку індустрії гостинності, туризму, виробництва в умовах міжнародної економічної інтеграції: матеріали Міжнар. наук.-практ.конф., м. Дніпро, 25 трав. 2021 р. Дніпро, 2021. С. 63—66.
7. Зима І.Я. Механізми інституційної трансформації державного управління охороною здоров'я. Рівне, 2019. 248 с.
8. Сазонець І.Л. Зима І.Я. Міжнародне інституційно-правове забезпечення формування системи управління охороною здоров'я. Державне управління: удосконалення та розвиток. 2018. № 11. URL: <http://www.dy-nauka.com.ua/?op=1&z=1332> (дата звернення 15.03.2023).
9. Міністерство оборони України. Офіційний сайт. Військова медицина. URL: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-mediczina/> (дата звернення: 10.03.2023 р.).
10. Закон України "Про соціальний і правовий захист військовослужбовців та членів їх сімей". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (дата звернення: 10.03.2023 р.).
11. Закон України "Про статус ветеранів війни, гарантії їх соціального захисту". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (дата звернення: 10.03.2023 р.).
12. Закон України "Про оборону України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

13. Закон України "Про Національну гвардію України". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

14. Закон України "Про використання ядерної енергії та радіаційну безпеку". URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

15. Конвенція про захист цивільного населення під час війни. URL: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (дата звернення: 10.03.2023 р.).

16. Кодекс цивільного захисту України. URL: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (дата звернення: 10.03.2023 р.).

References:

1. Vivsiannyk, O.M. (2022), *Znachennia ta funktsii mizhnarodnykh orhanizatsij v instytutsijnij systemi derzhavnoho rehuliuвання okhorony zdorov'ia* [The importance and functions of international organizations in the institutional system of state regulation of health care], Volyn. oberehy, Rivne, Ukraine.

2. Mykolaets, I. Piontkovskyi, V. Kokoshko, M. Babyak, O. and Vivsnyanyk, O. (2023), "Modern state policy in the healthcare sector", *Lex Humana* available at: <https://seer.ucp.br/seer/index.php/LexHumana/article/view/2476/3451> (Accessed 30.04.2022).

3. Vivsiannyk, O.M. and Sazonets', I.L. (2021), "Ensuring national security based on cooperation with NATO and new forms of training of military medics", *Reformuvannia protsesiv publicznego upravlinnia v sferi osvity ta nauky Ukrainy u hlobalizatsijnomu ta informatsijnomu suspil'stvi: materialy III mizhnarodnoi naukovo-praktychnoi konferentsii* [Reforming the processes of public administration in the sphere of education and science of Ukraine in the globalization and information society: materials of the 3rd international scientific and practical conference], Pereiaslav, Ukraine, pp. 43—52.

4. Sazonets', O.M. Zhemba, A.J. Valiullina, Z.V. and Zakharova, D.S. (2016), *Ekonomika oboronno-promyslovoho kompleksu Ukrainy v konteksti mizhnarodnoho spivrobitnytstva* [Economics of the defense-industrial complex of Ukraine in the context of international cooperation], NUVHP, Rivne, Ukraine.

5. Sazonets, O. (2017), "Implementation of the doctrine of k. clausewitz in the functioning of the military-economic systems of the european union", *Investytsi: praktyka ta dosvid*, vol. 19, pp. 5—7.

6. Teslenko, T.V. and Sazonets', I.L. (2021), "The phenomenon of volunteering in Ukraine and the influence of international organizations on its development", *Teoretyko-prykladni aspekty rozvytku industrii hostynosti, turyzmu, vyrobnytstva v umovakh mizhnarodnoi ekonomichnoi intehtatsii: materialy Mizhnar. nauk.-prakt.konf.* [Theoretical and applied aspects of the development of the hospitality industry, tourism, production in the conditions of international economic integration: materials of the International Scientific and Practical Conference], Dnipro, Ukraine, pp. 63—66.

7. Zyma, I.Ya. (2019), *Mekhanizmy instytutsijnoi transformatsii derzhavnoho upravlinnia okhoronoiu zdorov'ia* [Mechanisms of institutional transformation of state health care management], Rivne, Ukraine.

8. Sazonets, I. and Zyma, I. (2018), "International institutional and legal framework for the formation of a health care management system", *Derzhavne upravlinnia: udoskonalennia ta rozvytok*, vol. 11, available at: <http://www.dy.nayka.com.ua/?op=1&z=1332> (Accessed 15.03.2023).

9. Ministry of Defence of Ukraine (2023), "Military medicine", available at: <https://www.mil.gov.ua/diyalnist/vijskova-medicyna/> (Accessed 10.03.2023).

10. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On Social and Legal Protection of Military Men and Members of Their Families", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/2011-12#Text> (Accessed 10.03.2023).

11. Verkhovna Rada of Ukraine (1993), The Law of Ukraine "On Status of War Veterans, Guarantees of Their Social Protection", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/3551-12#Text> (Accessed 10.03.2023).

12. Verkhovna Rada of Ukraine (1992), The Law of Ukraine "On Defence of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/1932-12#Text> (Accessed 10.03.2023).

13. Verkhovna Rada of Ukraine (2014), The Law of Ukraine "About the National Guard of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/876-18#Text> (Accessed 10.03.2023).

14. Verkhovna Rada of Ukraine (1995), The Law of Ukraine "On Use of Nuclear Power and Radiation Safety", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/39/95-%D0%B2%D1%80#Text> (Accessed 10.03.2023).

15. Verkhovna Rada of Ukraine (1949), "Convention on the Protection of the Civilian Population in Time of War", available at: https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/995_154#Text (Accessed 10.03.2023).

16. Verkhovna Rada of Ukraine (2013), "Code of Civil Protection of Ukraine", available at: <https://zakon.rada.gov.ua/laws/show/5403-17#Text> (Accessed 10.03.2023).

Стаття надійшла до редакції 26.05.2023 р.

<https://nayka.com.ua>

Електронне фахове видання

ДЕРЖАВНЕ УПРАВЛІННЯ
удосконалення та розвиток

Виходить 12 разів на рік

включено до переліку наукових фахових видань України
з питань **ДЕРЖАВНОГО УПРАВЛІННЯ**
(Категорія «Б»)

Наказ Міністерства освіти і науки України
від 28.12.2019 №1643

Спеціальність 281

e-mail: economy_2008@ukr.net

viber: +38 050 3820663